УДК 811.161.2'246.2
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-34

Ольга ГНАТИШЕВА,
orcid.org/0000-0002-0417-5460
аспірант кафедри української мови
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(Харків, Україна) taria.eihani@gmail.com

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ САКРАЛІЗМІВ У СУЧАСНІЙ ВОЄННІЙ ПОЕЗІЇ

У статті схарактеризовано вживання сакральних лексем у поезії воєнної тематики, а також їхня роль у вербалізації позитивно- та негативнооцінних значень. Приділено увагу оцінному потенціалу низки лексем-біблізмів (ангел (янгол), Бог, святий та ін.). Простежені процеси ковзання по шкалі оцінки певних релігійних понять та символів, що може відбуватися внаслідок зіставлення в одному контексті нецензурної або «брудної» побутової лексики із лексикою, що вербалізує сакральні поняття. Продемонстровано феномен новітньої сакралізації українських військових, що вербалізовано через зіставлення лексики з військової та воєнної сфери з релігійними, зокрема біблійними, лексемами. Досліджено, що зміна позиції тієї чи тієї релігійної лексеми на аксіологічній шкалі безпосередньо пов'язана з екстралінгвальними чинниками, зокрема зі ставленням суспільства чи окремої особи до релігії в конкретній ситуації та в цілому: з одного боку, у сучасній поезії війни домінує мотив авторських віршів-молитов, з іншого – існують вірші, де показана втрата віри у божественні сили через їх неможливість або небажання допомогти українцям у складні часи.

Метою статті є з'ясувати способи сучасної сакралізації та десакралізації в сучасній воєнній поезії в проєкції на розкриття аксіологічного потенціалу релігійних, зокрема біблійних, лексем.

Основними методами дослідження є аксіологічний та комунікативно-прагматичний методи, а також використано метод культурно-історичного аналізу. Матеріалом для аналізу слугували твори професійних українських письменників сучасності (П. Вишебаба, О. Герасим'юк, І. Кива, М. Кривцов та інші).

Перспективою дослідження вважаємо поглиблене вивчення процесів сакралізації та десакралізації в сучасній воєнній поезії, а також дослідження аксіологічного потенціалу пов'язаних із ними релігійних лексем.

Ключові слова: *аксіологічний потенціал, біблізми, десакралізація, сакралізація, оцінка, релігійна лексика, сакралізм.*

Olha HNATYSHEVA,
orcid.org/0000-0002-0417-5460
Postgraduate student at the Department of Ukrainian Language
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) taria.eihani@gmail.com

AXIOLOGICAL POTENTIAL OF SACRALISMS IN MODERN WAR POETRY

The article characterizes the use of sacred lexemes in war-themed poetry, as well as their role in the verbalization of positive and negative meanings. Attention is paid to the evaluative potential of a number of biblical lexemes (angel, God, saint, etc.). The processes of sliding along the scale of evaluation of certain religious concepts and symbols are traced, which can occur as a result of juxtaposition in the same context of obscene or «dirty» everyday lexemes with vocabulary that verbalizes sacred concepts. The phenomenon of the latest sacralization of the Ukrainian military is demonstrated, which is verbalized through the comparison of vocabulary from the war and military spheres with religious, in particular biblical, lexemes. It has been studied that the position change of a religious lexeme on the axiological scale is sometimes connected with extralinguistic factors. In particular, it is linked with the attitude of society or an individual towards religion in a specific situation and in general: on the one hand, modern war poetry is dominated by the motive of the author's poems-prayer, on the other hand, there are poems that show the loss of faith in divine forces due to their inability or unwillingness to help Ukrainians in difficult times.

The purpose of the article is to find out the methods of modern sacralization and desacralization in modern war poetry in the projection to reveal the axiological potential of religious, in particular biblical, lexemes.

The main research methods are axiological and communicative-pragmatic methods, and the method of cultural-historical analysis was also used. The material for the analysis was the works of contemporary professional Ukrainian writers (P. Vyshebaba, O. Gerasimyuk, I. Kyva, M. Kryvtsov and others).

We consider an in-depth study of the processes of sacralization and desacralization in modern military poetry, as well as the study of the axiological potential of the related religious lexemes, to be a perspective of the research.

Key words: *axiological potential, biblicisms, desacralization, sacralization, assessment, religious vocabulary, sacralism.*

Постановка проблеми. Події Великої війни стали переламними в багатьох аспектах життя українців, зокрема й тими, що стосуються релігії. Опитування, яке відбулось у лютому 2023, показало, що майже третина громадян вважає себе більш релігійними, ніж рік тому, хоча кількість людей, що називають себе віруючими, була досить високою і до війни (Як змінилась релігійність, 2023). Водночас є у статистиці й ті, хто втратив віру через трагічні події в країні або інші з інших причин, наприклад через скандали, пов'язані із УПЦ (МП) та її зв'язком із країною-окупантом (Війна і церква, 2022).

Отже, питання релігійності в сучасних умовах для українців залишаються актуальними, а тому знаходять відображення у новітніх літературних творах. Оскільки в основі християнського вчення закладено систему суспільних та індивідуальних цінностей, є логічним той факт, що релігійні символи в поезії тісно пов'язані із системою оцінності (Пирог, 2005: 15). Відповідно, з одного боку, релігійна лексика, зокрема лексеми-біблізми, можуть виступати в поезії оцінними одиницями для явищ, подій або людей, з іншого, – самі ставати предметом ціннісного переосмислення.

Аналіз досліджень. Релігійну прецедентність у літературі вивчали дослідники А. Берестова, Н. Єщенко, І. Набитович, В. Полєсна, у фокусі наукової уваги яких були особливості функціювання біблійних символів у художній прозі, О. Малікова, яка розглядала біблійний інтертекст. Християнським символам у поезіях приділяли увагу І. Деркач, Д. Лаврик та Т. Вільчинська. Марія Скаб аналізувала біблізми в сучасній лінгвокультурі в цілому, а в роботах Н. Піддубної закценовано на широкому використанні біблізмів у сучасній воєнній поезії. Утім, серед цих праць немає тих, які безпосередньо присвячені аксіологічному потенціалу традиційних християнських символем.

Мета статті – проаналізувати використання християнських символем як засобів оцінки в поезіях, присвячених подіям Великої війни, а також продемонструвати широкий оцінний діапазон та динамічність деяких ключових релігійних лексем.

Виклад основного матеріалу. Теми релігії та війни пов'язані між собою із самого початку існування людської цивілізації. Мова йде не тільки про священні походи давнини на кшталт хрестових: у часи Другої світової єпископи англіканської церкви проголосили національну єдність у боротьбі з гітлерівською коаліцією найвищою чеснотою (Madrid, 2024), а письменник К. С. Льюїс, спираючись на норми християнської моралі, описував війну як «частину більш глибокого, вічного протистояння добра зі злом» (Lewis, 1939: 1–2). У сучасному світі концепцію «священної війни» активно просуває й російський патріарх Кирило, використовуючи такі наративи, як «з нами Бог» та «особливий духовний шлях російського народу» (Sixsmith, 2024). Тому є логічним той факт, що мовні інновації, які з'являються в часи новітньої війни, беруть початок із лінгвофілософської категорії сакральності. Це стосується й поетичних творів, адже будь-яка поезія є не просто статичним відображенням реальності: це динамічний процес, що потребує глибокої саморефлексії та водночас проживання в моменті подій, що відбуваються (Owton, 2016: 85). А оскільки релігія тісно пов'язана з бінарною опозицією «добре – погано», у лексичних одиницях, що уналежнюються до вербалізаторів сакрального, актуалізується й аксіологічний аспект оцінності (Краснобаєва-Чорна, 2019: 454).

Ідею розрізнення філософський концепцій «добра» та «зла» було закладено ще у часи античності, але вони набувають особливого значення у так званих релігіях спасіння, де зло втілюється у вигляді гріха, який є результатом відхилення людини від божественного порядку в свої вчинках (Мазурик, 2010: 29–30). Християнська етика наголошує на тому, що зло є результатом діяльності людини, а отже несе егоїстичні наміри у своєму ядрі, в той час як джерелом добра є Бог, а його плодами – любов, мир, віра та терпіння; втім, ці дві категорії є неподільними, оскільки без існування зла неможливо було б зрозуміти, що саме є добром (Васянович, 2017: 59–60). З точки зору лінгвоаксіології, оцінка також є філософською категорією, бо відповідає за ставлення до об'єктів довкілля через антропоцентричну, соціально детерміновану перспективу (Халіман, 2019: 20), що означає її зв'язок із нормами суспільної моралі, які базуються в тому числі на принципах християнської етики. Отже, релігійне трактування дихотомії *добре – погано* відкриває простір не тільки для аналізу оцінного потенціалу лексичних одиниць-сакралізмів, але й для демонстрації складного переплетіння позитивно- та негативнооцінних конотацій, які цими одиницями актуалізуються.

Зауважимо, що, на думку дослідників, сама категорія сакрального, як і мова у цілому, не є статичною, а є динамічною (Нелюба, 2021: 340), відповідно, мовні одиниці, змінюючи свій статус від вербалізаторів сакрального до вербалізаторів профанного і, навпаки, виявляють здатність до зміни аксіологічного полюсу.

Говорячи про сакралізацію у поезіях воєнного часу, не можна оминути теми українського війська, представники якого хоч і вимушені порушувати заповідь «Не убий!», але роблять це заради спасіння своєї землі та людей (Піддубна, 2022: 20), а тому це порушення фундаментальних принципів християнського «добра» не веде до негативної оцінності їхніх вчинків. У мові преси, коментарях у соцмережах або аматорській творчості позитивні конотації частіше за все вербалізуються напряму, шляхом використання таких лексем, як *ангел / янгол, боги (війни)* тощо, які поєднують образи національних героїв та сакральні мотиви (Піддубна, 2023: 287). Утім, у серйозних поезіях уподібнення захисників України до релігійних образів, як правило, відбувається опосередковано, наприклад, за допомогою порівнянь типових атрибутів сакрального із речами щоденного вжитку. І. Кива називає налобні ліхтарики *наші* ***німби*** *воєнні*, тим самим ототожнюючи воїнів із ангелами, П. Вишебаба стверджує, *що Якщо* ***Бог*** *і є, він носить форму мого покоління*, ставлячи Господа в один ряд з військовослужбовцями, М. Кривцов використовує вираз ***келія*** *бліндажу*, прирівнюючи воїнів до ченців та мучеників, а ліричний герой «Отче наш» О. Герасим'юк посилає молитву на небо за допомогою польового телефону ТА57 та звертається до Бога за його мілітіпсевдонімом (*Піднімаю тапик во ім'я / Твоє, називаю у слухавку псевдо Твоє)*. В останньому випадку, з огляду на запити ліричного героя (*Дай нам часу, шприців та джгутів, / гемостатичних бинтів, / декомпресійну голку, / пов'язку на вибите око, / соляру, мішків для смертників, / броню водіям-парамедикам*), можна припустити, що у ролі божественної сутності, яка несе спасіння тим, хто молиться, виступають як військовослужбовці, так і волонтери, образ яких із самого початку бойових дій теж набув героїзації в масовій свідомості (Бевзенко, Злобіна, 2021: 28). Подекуди вербалізується пряме ототожнення українських бійців із небесними створіннями – янголами, для омовлення якого використовується в одному контексті лексика на позначення атрибутів війни, наприклад, *мішок двісті*, та релігійна лексика та фразеологія, напр.: «***мішок двісті*** *назвали б білим саваном* ***для ангела у плоті***» (Я. Чорногуз).

Окрім сакралізації захисників як цілісного концепту, яка є типовою для мови воєнного часу, сучасні письменники іноді окремо виділяють Війська протиповітряної оборони України, чия роль у збереженні життя українців стає дуже важливою через постійні ракетні обстріли. Так, О. Павлова у вірші «Київ, місто ангелів» прирівнює воїнів ППО до архангела Михаїла – архистратига (командувача) небесного війська, що бореться з нечистою силою (*Над містом — невидимий щит. / Установкою ППО / в районі Золотих Воріт / керує особисто, / не шкодуючи крил, /* ***архангел Михаїл***). В іншому вірші автор використовує позитивнооцінну лексему *святі* для їх номінації (***Святі*** *закидають спінінги в хмари, / Щоб піймати ракету, / що летить в твій дитячий садок*).

Вартими уваги також є окремі конструкції, у яких земне та небесне ніби міняється ролями. У поезії О. Герасим'юк *падає небо, люди летять донизу*, де їх має прийняти Господь (всупереч традиційним уявленням про те, що душі полеглих відлітають на небеса), а ліричний герой М. Кривцова у вірші «Панівна висота» вигукує перед штурмом призив *Боже, вір в мене*, при тому що будь-яка молитва, навпаки, демонструє віру людини у Бога. Однак мета цих виразів не десакралізувати релігійні поняття, а, навпаки, підсилити позитивнооцінні конотації, пов'язані із захисниками України.

Релігійні лексеми із негативнооцінними конотаціями на позначення представників армії країни-окупанта (напр. *чорти*), є типовими для поезії як авторів-аматорів (Гнатишева, 2024: 32), так і часто трапляються в поезіях професійних. Один із таких прикладів – словосполучення *Ірода військо*, яким П. Вишебаба називає ворожих солдатів. Власна назва-символема *Ірод*, виступаючи у функції неузгодженого означення, є маркером негативної оцінки, заґрунтованій на біблійній прецедентності, а саме прецедентному біблійному антропонімі – імені жорстокого царя Ірода.

Особливе місце в українській лінгвокультурі посідає біблійна символема Голгофа, яка пов'язана з поняттям дороги та символізує важкі випробування і страждання (Браїлко, 2012: 21). Експресивне навантаження цього бібліїзму стає основою для вербалізації переважно негативнооцінних значень у поетичних текстах. Наприклад, Л. Воловець порівнює тяжку долю України, яка бореться із сучасними загарбниками, із муками Сина Божого, що іде до місця свого розп'яття (*Звертаюся до Тебе, Ісусе святий: / Ти ніс хрест важкий на* ***Голготи*** *вершину, / Дай сили Вкраїні свій хрест донести)*; крім того, в даній поезії можна побачити біблійний фразеологізм *нести свій хрест* – тобто долати труднощі, зберігаючи у серці віру. Однак у поезіях М. Кривцова ця лексема часто означає не дорогу, а статичні локації на лінії бойових дій, напр.: *На вулицях і на полях / з'явилися нові* ***Голгофи*** */ ось тільки кулі замість цвяхів / ось тільки артилерія замість списів*. В іншому вірші згадується *позиція «****Голгофа****»* – місце тяжких

випробувань для військовослужбовців, які мають біблійні позивні (*Марія, Хесус*); але є вживання цієї лексеми і в значенні дороги – боєць із позивним Хесус іде, *піднімаючи на «**Голгофу**» важку ракету стугни*, що є прямою алюзією на Ісуса Христа, який несе хрест до місця свого розп'яття (Піддубна, 2024: 269). П. Вишебаба також використовує словосполучення *горби голгоф*, але в суто метафоричному сенсі, позначаючи в такий спосіб це перешкоди, які треба подолати для створення мирного, спокійного майбутнього: *коли ми подолаємо всі смуги / та смутки перешкод, **горби голгоф** [...] / Це буде світ, який створили ми, / але в якому жити непридатні*.

Десакралізація релігійних понять відбувається в поезіях воєнного часу різними способами, але при цьому стається не цілковита зміна полюсів оцінності лексем-бібліїзмів з позитивного на негативний, а ковзання по шкалі оцінки. Іншими словами, біблійні символи втрачають свою сакральність і змішуються з чимось буденним та приземленим, переходячи, таким чином, у площину профанного. Такий ефект, наприклад, створює використання ненормативної лексики у віршах-молитвах (***Отче наш**! / Ти же єси, яка тут **пизда**?* (О. Герасим'юк); ***В'їби** їх, **Боже**, / **святим** молотом* (С. Савченко). Цьому також сприяє розміщення поряд «брудних» побутових та «чистих» сакральних лексем (*стрічка новин / тріщить від рим і **ангелочків** / наче дошка / над польовим туалетом* (С. Рубнікович). Пестливий суфікс *-очк-* у цьому випадку теж не вербалізує позитивну оцінку – навпаки, він моделює саркастичну конотацію з метою увиразнення контрасту між життям військових «на нулі» та «вилизаною» картинкою в соціальних мережах, на яку спираються суспільні уявлення про війну. Іноді для ефекту «приземлення» достатньо описів простих повсякденних дій: у вірші М. Савки, присвяченому життю в прифронтових містах, *ступають **святі** по опалих листках,* а згадка про те, що *лягають у землю кати і **пророки*** демонструє рівність усіх місцевих жителів перед нещадною стихією – війною, незалежно від того, наскільки праведними вони були з погляду християнської моралі. Такі ковзання по шкалі оцінності мають на меті продемонструвати, як тісно елементи дихотомії *високе – низьке* переплітаються між собою під час війни.

Окремим мотивом десакралізації в поезіях війни є марність сподівань на вищі сили, втрата віри в Божу всемогутність. Це може бути вербалізоване у тексті за допомогою звичайних заперечень (*Не діють сльози. **Не працюють амулети.** / **Небо не відчувається**. Висить без сенсу* (П. Коробчук) або у формі риторичних запитань з відтінком докору (*І що з того, / що ти був поряд, **Господи?*** (Ю. Мусаковська). Як і в попередніх випадках, сакральні символи відкочуються назад по шкалі оцінності, втрачаючи свої позитивні конотації, але не стають цілком негативнооцінними. У вірші М. Пономаренко ««Бога немає…», як видається, наявні одразу декілька прийомів для вербалізації втрати позитивнооцінних конотацій: повтори як елемент експресивного синтаксису для передачі негативного емоційного стану героя *(«**Бога немає**», – каже цей чоловік на сповіді … / «**Бога немає**, – повторює він. – **Бога немає**»)*, використання «брудних» повсякденних лексем поруч із лексемами-сакралізмами (*Чоловік у камуфляжі, у **забрьоханих** берцях* біля ***святого отця***), зіставлення серця загиблої жінки зі Священним Письмом (*Він говорить про жінку, і він говорить про серце… / Каже: «Серце її було схоже на **книжку** / На **цю саму, отче, що ви держите у долонях***), вживання біблійних висловів у фразі, що вербалізує елементи докору (*Як там написано в книжці – **випить до дна ту чашу**? / Вона випила, отче, чашу, повну по самі вінця / Чому так багато страждання дісталось одній жінці?)*, а також повне знецінення, втрата змісту типових відповідей священнослужителів на екзистенційні питання (*Священник звик говорити: «**На все воля божа**» / Зараз він відчуває, що так казати не можна*) і релігійної літератури у цілому (*Священник дивиться в книжку. Всередині пусто*). Таке протиставлення релігійних символів, що мають приносити полегшення стражденним, та жахів сучасного життя має на меті показати, наскільки нинішні часи є викликом для слідування християнським принципам моралі – або, говорячи словами П. Вишебаби, *ця епоха зніматиме пробу із наших вір*.

Висновки. Питання віри та переоцінки релігійної етики, а також їх спроможність давати відповіді на складні виклики сучасності стають особливо важливими для українців у часи Великої війни. Поезія як одна з форм суспільної рефлексії не може залишитися осторонь, а тому письменники використовують широкий спектр лексем-бібліїзмів для вербалізації позитивних або негативних оцінних значень у своїх творах, присвячених подіям сьогодення.

У творах поетів воєнної доби можна простежити процеси новітньої сакралізації захисників України, яка найчастіше вербалізується опосередковано, через порівняння типових речей військового побуту із атрибутами сакральними. Наявні також ковзання по шкалі оцінки окремих христи-

янських символем, які, контрастуючи з ненормативною або «брудною» побутовою лексикою, проходять через процес часткової десакралізації.

Подальшою перспективою дослідження вважаємо поглиблене вивчення оцінного потенціалу лексем-бібліїзмів у поезіях сучасної війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевзенко Л., Злобіна О. Волонтерство в умовах інституційних та структурних змін: ґенеза та агентні впливи. *Ukrainian Sociological Journal*. Issue 26. 2021. С. 27-38.
2. Браїлко Ю. І. Реалізація символічного потенціалу лексеми Голгофа в українській поезії другої половини ХХ століття. *Мова і культура.* Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 15. Т. IV (158). С. 21–25.
3. Васянович Г. Проблема добра і зла у християнській етиці. *Естетика і етика педагогічної дії.* Вип. 16. 2017. С. 56–70.
4. Війна і церква: УПЦ (МП) й далі перебуває в полоні «русского мира»? Радіо Свобода. 30 квітня 2022. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/upts-onufriy-rpts-kyrylo-viyna/31827275.html (дата звернення: 10.01.25).
5. Гнатишева О. О. Мовні засоби вербалізації оцінки в сучасній воєнній поезії (на матеріалі творів авторів-аматорів). *Слобожанський науковий вісник*. Серія: Філологія. Вип. 7. 2024. С. 31–35.
6. Краснобаєва-Чорна Ж. Кваліфікація цінності у лінгвістиці. *PRZEGLĄD WSCHODNIOEUROPEJSKI*. X/1. 2019. С. 453–462.
7. Мазурик М. Онтологічний вимір етичних категорій добра та зла. *Вісник національного університету «Львівська політехніка».* 661. 2010. С. 25–31.
8. Нелюба А. «Епоха Зеленського» в ономастичному словотворному вимірі (спостереження тимчасово аполітичного мовознавця). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 1(45). 2021. С. 340–346.
9. Пирог Г. В. Ціннісна природа релігії (аксіологічний аналіз християнства) : автореф. дис, канд. філософ. наук : 16.05.05. Київ, 2005. 26 с.
10. Піддубна Н.В. Вербалізація біблійності в сучасній українській поезії про війну: національно культурні особливості. Національні наукові традиції в слов'янському світі : матеріали ІІІ Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія. Харків. 2023. С. 285–290.
11. Піддубна Н. В. Мовні вияви біблійності в поезії Максима Кривцова. *Лінгвістичні дослідження*. Вип. 61. 2024. С. 260–273.
12. Піддубна Н. В. Сакральна прецедентність в українські лінгвокультурі воєнного періоду. *Українська мова*. Вип. 4. 2022. С. 11–23.
13. Халіман О. В. Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови : Монографія. Харків : Майдан. 2019. 458 с.
14. Як змінилась релігійність українців під час великої війни? Опитування. Українська правда. 16 лютого 2023. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/16/252887 (дата звернення: 10.01.25).
15. Lewis C. S. Learning in War-Time. A sermon preached in the Church of St. Mary the Virgin. Oxford. 1939.
16. Madrid. J. Religion and Warfare: The Power of Religion in the Making of Wartime Myths. 2024. URL: https://www.jhiblog.org/2024/05/06/religion-and-warfare-the-power-of-religion-in-the-making-of-wartime-myths (дата звернення 12.01.2025).
17. Owton H. Poetry as Reflective Writing. *Doing Poetic Inquiry. Palgrave Studies in Creativity and Culture*. Palgrave Macmillan, Cham. 2017. pp. 85–102.
18. Sixsmith M. Putin's holy war. *The Tablet*. 10 February 2024. URL: https://reader.exacteditions.com/issues/115069/page/4 (дата звернення 12.01.2025).

REFERENCES

1. Bevzenko L., Zlobina O. (2021) Volonterstvo v umovakh instytutsiinykh ta strukturnykh zmin: geneza ta ahentni vplyvy. [Volunteering in conditions of institutional and structural changes: genesis and agentic influences] *Ukrainian Sociological Journal*, 26. 27–38. [in Ukrainian].
2. Brailko Yu. I. (2012) Realizatsiia symvolichnoho potentsialu leksemy Holhofa v ukrainskii poezii druhoi polovyny XX stolittia. [Realization of the Golgotha lexeme symbolic potential in Ukrainian poetry of the second half of the 20th century] *Mova i kultura. (Naukovyi zhurnal)*, 158. 21–25. [in Ukrainian].
3. Vasianovych H. (2017) Problema dobra i zla u khrystyianskii etytsi. [The problem of good and evil in Christian ethics] *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*, 16. 56–70. [in Ukrainian].
4. Viina i tserkva: UPTs (MP) y dali perebuvaie v poloni «russkoho myra»? [War and the Church: Is the UOC (MP) still in captivity of the «Russian world»?] Radio Svoboda. 30 April 2022. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/upts-onufriy-rpts-kyrylo-viyna/31827275.html [in Ukrainian].
5. Hnatysheva O. O. (2024) Movni zasoby verbalizatsii otsinky v suchasnii voiennii poezii (na materiali tvoriv avtoriv-amatoriv). [Linguistic means of assessment verbalization in modern military poetry (based on the works of amateur authors)] *Slobozhanskii naukovyi visnyk. Seriia: Filolohiia*, 7. 31–35 [in Ukrainian].
6. Krasnobaieva-Chorna Zh. (2019) Kvalifikatsiia tsinnosti u linhvistytsi. [Qualification of value in linguistics] *PRZEGLĄD WSCHODNIOEUROPEJSKI*, X/1. 453–462. [in Ukrainian].
7. Mazuryk M. (2010) Ontolohichnyi vymir etychnykh katehorii dobra ta zla. [Ontological dimension of ethical categories of good and evil] *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, 661. 25–31. [in Ukrainian].

8. Neliuba A. (2021) «Epokha Zelenskoho» v onomastychnomu slovotvornomu vymiri (sposterezhennia tymchasovo apolitychnoho movoznavtsia). [«Zelensky's era» in the onomastic word-forming dimension (observations of a temporarily apolitical linguist)] *Seriia Filolohiia*, 1(45). 340–346. [in Ukrainian].

9. Pyroh H. V. (2005) Tsinnisna pryroda relihii (aksiolohichnyi analiz khrystyianstva): [The valuable nature of religion (an axiological analysis of Christianity)] avtoref. dys, kand. filosof. nauk: 16.05.05. 26. [in Ukrainian].

10. Piddubna N.V. (2023) Verbalizatsiia bibliinosti v suchasnii ukrainskii poezii pro viinu: natsiokulturni osoblyvosti. [Verbalization of biblicalness in modern Ukrainian poetry about war: national and cultural features] Natsionalni naukovi tradytsii v slovianskomu sviti: materialy III Mizhnarodnoi slavistychnoi konferentsii, prysviachenoi pamiati sviatykh Kyryla i Mefodiia. 285–290. [in Ukrainian].

11. Piddubna N. V. (2024) Movni vyiavy bibliinosti v poezii Maksyma Kryvtsova. [Linguistic manifestations of biblicalness in Maksym Kryvtsov's poetry] *Linhvistychni doslidzhennia*, 61. 260–273 [in Ukrainian].

12. Piddubna N. V. (2022) Sakralna pretsedentnist v ukrainski linhvokulturi voiennoho periodu. [Sacred precedent in the Ukrainian language culture of the war period] *Ukrainska mova*, 4. 11–23. [in Ukrainian].

13. Khaliman O. V. (2019) Hramatyka otsinky: morfolohichni katehorii ukrainskoi movy: Monohrafiia. [Evaluation grammar: morphological categories of the Ukrainian language: Monograph] 458. [in Ukrainian].

14. Yak zminylas relihiinist ukraintsiv pid chas velykoi viiny? Opytuvannia. [How did the religiosity of Ukrainians change during the Great War? A poll.] Ukrainska pravda. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/16/252887 [in Ukrainian].

15. Lewis C. S. (1939) Learning in War-Time. A sermon preached in the Church of St. Mary the Virgin. Oxford.

16. Madrid. J. (2024) Religion and Warfare: The Power of Religion in the Making of Wartime Myths. URL: https://www.jhiblog.org/2024/05/06/religion-and-warfare-the-power-of-religion-in-the-making-of-wartime-myths.

17. Owton H. (2017) Poetry as Reflective Writing. *Doing Poetic Inquiry. Palgrave Studies in Creativity and Culture*. Palgrave Macmillan, Cham. 85–102.

18. Sixsmith M. (2024) Putin's holy war. *The Tablet*. 10 February. URL: https://reader.exacteditions.com/issues/115069/page/4.